

Handen på hjärtat, visst har du också stått längs vår vackra kust i maj och spanat österut efter sträckande sjöfågel? I anteckningsboken noterat några tiotal sjöorrar långt ut, en handfull lommar och i brist på fågel utmanat dig själv med att testa på vilket aphåll du med säkerhet kan bestämma fisk-/silvertärnor? Eller honor av småskrak/storskrak? Därefter erfarit känslan av att sjöfågelpartyt är någon annanstans och att du inte var bjuden i år heller? Vi är många upplänningar som har dessa erfarenheter. Tomt hav!

Det här sjöfågelpartyt, arktikan, finns och jag vågar påstå att du också är bjuden! Det pågår i mitten av maj bara ca 30 mil öster om Svandammen och det här reportaget handlar om vad jag och några andra som åkte dit upplevde.

A large flock of geese is flying across a clear blue sky. Below them, a calm body of water stretches across the frame. In the foreground, a sign on a black post stands on a rocky shore. The sign features a green arrow pointing upwards and some text, including the word 'BETÄNDELSE'. The background shows a distant shoreline with trees and buildings under a hazy sky.

Arktika

med Roslagskoppling

Vid rätt vindförhållanden är vitkindad gås den talrikaste sjöfågeln i mitten av maj. Vår bästa dag räknade vi en bra bit över 200 000 sträckande! I bakgrunden ses Spithamn (Pöösaspea), en av de bästa lokalerna för arktikan på estniska fastlandet."

ARKTIKA ÄR DEN finska beteckningen på sträcket av arktiska gäss, änder och vadare som passerar genom Finska viken under vår och höst. Sjöfåglaorna tar höjd innerst i Finska viken och passerar in över ryskt territorium på väg till häckplatserna på den ryska tundran. Sträcket har varit känt i decennier och är en återkommande begivenhet för de finska skådarna. Hangö är den kanske mest kända finska lokalen. De högsta siffrorna under arktikan brukar dock noteras på den estniska sidan av Finska viken, inte sällan av finska skådare som har tagit färjan över. Några berömda estniska lokaler är Ristna längst i väster på Dagö, Virtsu på fastlandssidan i sundet mellan Ösel och Estland samt den kanske allra vassaste, Spithamn, Estlands nordvästligaste udde. Att få uppleva arktikan har varit en dröm för mig sedan några år och efter ett föredrag av Jon Jörpeland i Upplands Fågelskådares regi bestämde jag mig för att

göra det. Mina vapendragare Fredrik och Eskil Friberg var lätta att övertala och vintern 2017 började vi planera en resa. Kartmaterial på nätet som t ex Google Earth är verkligen ett fantastiskt hjälpmedel för att hitta intressanta fågellokalerna. När vi tittade på flygbilder över nordvästra Estland fastnade vi snabbt för ön Odensholm (Osmussaare) som verkade ligga i ett ypperligt läge även för rastande tättingar och nordflyttande rovfåglar. Ön såg dessutom ut att bestå mest av lågvuxen och öppen vegetation med flera våtmarker. Spännande! Inte minst för de dagar då sjöfågelsträcket eventuellt uteblir. Tidigare nämnda Spithamn ligger tvärsöver sundet på fastlandssidan, men där utgörs spenaten av idel pinnmo och tallskog vilket inte kändes giftigt att leta rastare i. En ytterligare krydda med Odensholm är att det är gammal svenskbygd med ett aktivt byalag med säte i Uppsala/Roslagen! För den intresserade finns mycket att för-

kovra sig i på Odensholms byalags hemsida www.odensholm.se.

I korthet kan ändå nämnas att Odensholm koloniserades av rospiggar under medeltiden. Deras ättlingar fördrevs från Odensholm i samband med att Sovjetunionen byggde militärbas på ön under andra världskriget. Många flydde till Sverige och bosatte sig i Roslagen. Odensholms byalag håller årsmöte i Uppsala och vid 2017 års möte fick jag god hjälp av byalagets styrelse att organisera resan. Stort tack!

Vi har besökt Odensholm vid två tillfällen, 13-17/5 2017 och 8-12/5 2018. För 2019 planerar vi besök i slutet av maj för att pricka in sträcket av prutgås och arktiska vadare. Och 25 års buskruskande på Örskär har hittills inte gett någon stäppsångare, oddsen för att hitta en på Odensholm är betydligt högre...

Nedan några dagboksblad med häftiga fågelupplevelser. Se faktarutor för tips och trix.

Plakett vid kapellruinen i Odensholm

Stora gåsdagen. Måndag 15 maj 2017. Mulet, svag nordlig vind.

Redan från morgonen sträcker vitkindade gäss. Det kryllar dessutom av rastande småfågel så det är svårt att prioritera vad vi skall ägna oss åt. Fredrik, Eskil och Vilhelm hamnar vid fyren i norr medan Martin och jag stannar kvar i Storhamn i söder. Sträcket av vitkindad gås blir frampå förmiddagen så maffigt så det är svårt att göra något annat än att bevaka det. Det går på bred front med stora band över land en dryg mil bort men många flockar går också nära oss i sundet. Lika mycket visar sig passera norr om ön där Fredrik och Eskil står och räknar vid fyren. En hel del flockar tvärs också rakt över Odensholm så det är fullt sjå att hålla räkningen. Som oftast när det gäller sträckande gäss får man en stark känsla att "här är det bråttom att komma fram". Tempot är mycket högt. Plötsligt vrålar Martin "RÖDHALSAD" och jag får göra en 180 graders sväng med tuben för att få in de två som passerar tvärs över ön med en 200-flock vitkindade. Läckert! Som tur är får fyrgänget också se dessa passera. De lyckas också hitta ytterligare ett ex i en annan flock som passerar norr om ön. Tre bläsgäss kan också hittas i de passerande flockarna, men inga andra gäss.

När vi summerar på kvällen får vi ihop ca 220 000 vitkindade gäss under dagen! Dagen innan räknades 400 000 sträckande i Blekinge vilket då var ett nytt svenskt rekord med bred marginal. Alfågel och sjöorre räknas in med 55 000 respektive 13 000 under dagen. En stor del av alfågeln rastar väster om ön innan de sträcker vidare. Kören av ropande alfåglar är tidvis öronbedövande!

Av rastande tättingar under dagen kan nämnas ringtrast, ett tiotal blåhakar, 200 rastande rödstjärtar, 150 rastande buskskvättor, ca 750 (!) ärtsångare, 500 lövsångare, en mindre flugsnappare samt tre ortolansparvar. Blåhakarna inser vi efteråt hade förtjänat mer uppmärksamhet eftersom några av dem sjunger från vass. Den vitstjärniga blåhaken *cyanecula* häckar i Estlands vassjöar, men de vi ser rasta i enbuskmarkerna har alla röd stjärna. De vassjungande fåglarna lyckas vi inte få se.

Smålomsmorgon. Torsdag 10 maj 2018. Klart, frisk ostlig vind.

I gryningen tar vi plats bakom en av de förfallande sovjetiska byggnaderna intill fyren. Vi konstaterar snart att smålommarna vråker fram! De största flockarna är på uppemot 50 ex, de allra flesta passerar norr om fyren.

Sovjetiska betongfundament erbjuder fint lä vid sjöfågelspaning.

Sjöorrar (*Melanitta nigra*) passerar Odensholm i åtskilliga tiotusental varje vår. På bilden har de sällskap av de betydligt fåtaligare svärtorna (*Melanitta fusca*).

ODENSHOLMS GEOGRAFI

Odensholms berggrund består av kalksten och landskapet påminner mycket om t ex Sudret på Gotland med betade strandängar, buskvegetation, en och annan dunge och steniga stränder. Ön är ca 4 km lång och 1,5 km tvärsöver på bredaste stället och sträcker sig från sydost till nordväst. Avståndet till närmsta fastland (Spithamn) är ca 8 km. Högsta punkten bortsett från fyren torde vara knappt 10 meter över havet. På öns sydvästra del finns förnämliga grunda vadarstränder. På nordvästra (Västa Sia) och nordöstra delen (Norda Sia) är det klappersten och kalkstensklippor. Enbuskmarker med spridda rönnar, oxlar och häggar finns över stora delar av södra och västra delarna av ön. På södra delen finns flera våtmarker varav några omgärdas av vass, den största heter Inahamne. Ett större lövskogsparti, påminnande om de vackraste gotländska ängerna man sett, finns på mellersta–norra delen. I nordost runt Bien finns åkermark som vallodlas. Får och kor (Highland cattle) betar fritt över hela ön. Längst i nordväst ligger fyren med omgivande fyrträdgård och boningshus. Här bor öns enda permanentboende, familjen Koppel, som driver Bed and Breakfast vid fyren. Ruiner av sovjetiska militära installationer finns här och var på ön inklusive ett par batterivärn.

Eftersom ön är ganska stor så blir det gärna en hel del promenerande. Ett gott råd är därför att ta med egen cykel om du åker hit, det ger vistelsen en extra dimension att kunna förflytta sig snabbt mellan öns olika biotoper och väderstreck.

Bästa platserna att bevaka arktikan ifrån är södra delen (Storhamn) där man ser över till Spithamn och de husbilsboende finska skådarna. Sträckande sjöfågel ses också från fyren, till stor del bestående av andra fåglar än dem man ser i sundet. Vid fyren ser man också en del utsträckande rovfåglar och andra dagsträckare. Bästa gåsdagen gick en hel del vitkindade gäss även tvärs över ön.

ATT RESA TILL ODENSHOLM

Om man utgår från Uppsala är det enklast att resa via Kapellskär. Vi valde att åka lastbilsfärjan till Paldiski istället för passagerarfärjan till Tallinn. Fördelarna med lastbilsfärjan är flera: resan är tidsmässigt kortare, man anländer närmre slutmålet (Odensholm) och kan dessutom äta välagad estnisk/rysk husmanskost i bufféform ombord. Färjan är rustik och erbjuder det som behövs och inte mycket mer. Eftersom färjan är anpassad för lastbilar så får man som personbilsresenär aktivt söka information själv om vilken kö man ska stå i etc. Vi tog egen bil, eftersom det är praktiskt men också eftersom det inte går att resa till fots på färjan till Paldiski (och hyra bil i Paldiski). Det går däremot bra att ta med cykeln på färjan.

Paldiski är en f.d. sovjetisk flottbas och har en stor andel rysk befolkning. Några av dessa säljer primörer utanför Coop i Paldiski, vid ett tillfälle fick reseledaren tillfälle att vädra sin begränsade ryska vokabulär till ryska tanters glädje. (Pekar på rädisa och frågar: *-Eta okrup? (Är det dill?)*).

Väl ute ur Paldiski är vägen till Derhamn tämligen enkel att hitta och går genom många fina fågelmiljöer. Vita storkar på bo kan ses längs vägen. Med flyt ses också mindre skrikörn (det gjorde vi). Framme i Derhamn möts vi av Kristin med båten "Sleipnir", en 20 fots aluminiumbåt med 115 hk motor. Resan till Odensholm, ca 8 km, avverkas på ungefär en kvart.

2018 års resenärer, från vänster Fredrik Friberg, Peter Schmidt, Mikael Malmaeus, Petter Haldén och Eskil Friberg. I bakgrunden Odensholms fyr och fyrplats.

Fram till kl. 07.15 har 1 550 stycken passerat varefter sträcket mattas av betydligt. Totalt landar dagssumman på 1 819 exemplar. Förutom 50 000 alfåglar mot norr var övrigt sträck tämligen magert.

Övriga dagar ser vi mellan 400–700 smålommar som sträcker mot nordost. Den 12:e maj är smålomssträcket kanske lika bra som den 10:e, men eftersom det kryllar av småfåglar så är det de som prioriteras. Ändå räknas 394 ex under sen förmiddag. Storlom är betydligt fåtaligare och räknas i allmänhet i tiotal.

Svenska dagssummor för smålom av den här storleksordningen känner vi bara till från Hallandskusten. Man kan tänka sig att det delvis är samma fåglar. Sträcktoppen vid södra Hallandskusten under 2018 var under perioden 2–11 maj med dagssummor om 600–800 ex som mest. Lite lustigt är att det på Odensholm som i Halland verkar vara arla morgonstund som gäller om man skall se mycket smålom. De i Halland tar höjd, de vi ser på Odensholm flyger på klassiskt uppländskt vis som högst något tiotal meter över havet.

Sångarmorgon lördag 12 maj 2018. Klart, svag ostlig vind.

Frukostarna på Odensholm är smått fantastiska. Vid fyrvaktarbostäderna finns ett stort trädäck där det finns lä för alla vindriktningar. I maj får man gå upp tidigt om man vill äta frukost före gryningen, och ännu tidigare om man skall laga den. Vilken lyx att få lagad frukost före 04.30! Gröt, kokta ägg och kallskurret på färskt bröd sköljs ned med te eller kaffe. En snus och en vända bakom en buske så är man redo för dagen! Efter den obligatoriska inledande sittningen för att spana hav, grenslar vi våra medhavda stålhingstar och sprids över ön. Några överflygande rosenfinkar och några rastande rödstjärtar intill fyrvaktarbo-staden skvallrar om att det kommit in nya fåglar under natten. Den första rejäla dungen söder om fyren har ett imponerande torn som byggdes av ryssarna under 1940-talet. Här finns också en mindre sumpskog och gott om ädellövträd som så här i mitten av maj ännu inte fått lövverk. Jag lutar cykeln mot ett träd och hör omgående en sjungande lundsångare! Den sjunger på som en nyanländ bofink, en

Tångbankarna på kalkstenshällarna erbjöd nykläckta insekter åt de många rastande ärlorna och piplärkorna, som här en tjugig röststrupig piplärka (*Anthus cervinus*).

TIDPUNKT

Enligt tillgängliga uppgifter toppar sträcket av vitkindad gås, alfågel och sjöorre mellan 10–20 maj längs den estniska kusten. Vi har inte prickat in någon toppdag för sjöorre eller alfågel (som då kan räknas i sexsiffriga antal) hittills även om vi är rätt nöjda med flera femsiffriga dagar. Om det är prutgås och myrspov/kustpipare som man vill se lär det snarare vara 20-30 maj som man försöker pricka in. "Arktikan" pågår även höstetid men är då mer utspridd över tiden. Vi har ingen erfarenhet av "höst-Arktika".

strof hinner knappt ta slut förrän nästa påbörjas. Vilket energiknippe! I samma dunge sjunger också en mindre flugsnappare och en näktergal, och vänta vad var det? Sommargylling! Trots att löv saknas får jag inte syn på den och efter 5 strofer drar den vidare och snart anslutande skådarkamrater får varken höra eller se nån gylling. Micke kontrar snart med en sjungande busksångare i sydost som även han blir ensam om i det att den snart tystnar i bräsket. Här och där gnäller det härmsångare och lövsångare sitter nära nog överallt. Ett tiotal grönsångare räknas också in under dagen. Lundsångare finns det flera på ön och de flesta av oss får hitta sin egen. Under eftermiddagsdåsandet vid fyren sjunger det ytterligare en individ i en tre meter hög olövad björk som alla får fina obsar på.

Andra guldkorn som vi har i minnet från resorna är när en dammsnäppa ropades ut samtidigt som en stäpphök! Rastande röststrupig piplärka på klappavstånd på kalkstenar ett annat. En snabbt förbiflygande

Den 12 maj anlände en handfull lundsångare (*Phylloscopus trochiloides*) till Odensholm, individen på bilden sjöng samtidigt som en sommargylling, en mindre flugsnappare och en näktergal.

hanne aftonfalk en blåsig majkväll liksom en nordsträckande citronärla är starka minnen. Fredrik, som har en dold talang i att bita sig kvar på en sträcklokal, trots klen underhållning, belönades rikligt med en adult mörk bredstjärtad labb som snuddade strandkanten vid fyren. Att samtidigt ha sjungande lundsångare, sommargylling, mindre flugsnappare och näktergal i en egen liten dunge är givetvis också ett minne för livet.

Skall man plocka ut något enskilt som verkligen är unikt och exotiskt för en kustbunden upplänning så är det nog ändå de flerhundrahövdade banden med alfågel och sjöorre som vissa kvällar passerar Odensholm på hög höjd och som fortsätter efter det att ljuset tagit slut. Det verkar som att de flyger mycket långa etapper och endast undantagsvis går ner på havet för att rasta.

En komplett reserapport finns att ladda ned på nätet, t ex på club300.se.

TEXT OCH FOTON: PETER HALDÉN

BOENDE OCH MAT

Tältning är tillåtet men färskvatten finns bara att tillgå vid fyren samt vid Storhamn intill den ståtliga raststugan som där finns uppförd. Om man tältar behöver man eventuellt säkra maten så att inte öns mårdhundar kommer åt den... Några dass finns utspridda på ön. För det mesta är dock läget så att säga ogenerat.

Familjen Koppel driver ett B&B intill fyrvaktarbostaden på nordligaste delen av ön. 2018 erbjöd de sovplats på madrass på golv och helpension till det facila priset av 50 Euro per person och natt. Och då ingår båttransporten. Tillval är bastu och glasstrut. Bägge synnerligen prisvärda.